

Filmová tvorba 1945-48

Dějiny české kinematografie II

9.10.06

Filmová tvorba 1945-48

Bibliografie

- BARTOŠKOVÁ, Šárka - BARTOŠEK, Luboš: *Filmové profily. Českoslovenští scenáristé, režiséři, kameramani, hudební skladatelé a architekti hraných filmů*. Praha, Čs. filmový ústav 1986, 520 s.
- BOČEK, Jaroslav: *Kapitoly o filmu*. Praha, Orbis 1968, 238 s.
- HAVELKA, Jiří: *Cs. filmové hospodářství 1945 - 1950*. Český filmový ústav 1970, 478 s.
- HAVELKA, Jiří: *Kronika našeho filmu. 1898 -1965*. Praha, Filmový ústav 1967, 253 s.
- PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Rubico, Olomouc 2000, 514 s.
- VÁVRA, Otakar: *Podivný život režiséra. Obrazy vzpomínek*. Praha, Prostor 1996, 366 s.
- WEISS, Jiří: *Bílý mercedes*. Praha, Victoria Publishing 1995, 236 s.

Filmová tvorba 1945-48

Nové personální obsazení oboru

- Předválečná emigrace: Karel Anton , Karel Lamač, Gustav Machatý
- Denacifikace: Václav Binovec, Ladislav Brom, Čeněk Šlégl, Jan Sviták, Svatopluk Inemann, Miloš Havel + herecké hvězdy předválečného a protektorátního filmu Adina Mandlová, Lída Baarová, ad.
- Vyšetřována causa antisemitské scény ve filmu Františka Čápa *Jan Cimbura* (1941); Čáp osvobozen a stává se vedoucím jedné ze šesti výrobních skupin na Barrandově, v roce 1948 odchází do emigrace
- Kontinuita: Martin Frič a Otakar Vávra
- Režijní debutanti: Václav Krška (před 45 spolu s Fr. Čápem), Ján Kadár a Elmar Klos, Jiří Krejčík, Jiří Weiss, Alfréd Radok; mladší: Ladislav Helge, Vojtěch Jasný, Karel Kachyňa, František Vlácil, Zbyněk Brynych; kameramani: např. Jaroslav Kučera, Jan Kališ.

Filmová tvorba 1945-48

Tematicko-žánrová charakteristika

- Chyběly scénáře reagující na převratné historické dění /výjimkou např. Vávřův dokument *Cesta k barikádám* z roku 1946/
- Chyběl odstup od přítomnosti i nedávné minulosti.
- Z nouze o scénáře vzniklo v tomto počátečním období několik filmů podle protektorátních scénářů, které novou dobu nijak nereflektovaly a které měly státnímu filmu pouze umožnit uvést filmovou výrobu do pohybu /např. *Nezbedný bakalář* (Otakar Vávra, 1946) viz obr/.

Filmová tvorba 1945-48

Tematicko-žánrová charakteristika

A. HISTORICKÝ FILM

- V období mezi koncem války a komunistickým převratem vzniklo převážně podle literárních předloh **devět historických filmů**
- První film. premiéra pod hlavičkou státního filmu v prosinci 1945: Otakar Vávra - adaptace historické prózy Zikmunda Wintra *Rozina sebranec*.
- Vávrova další adaptace wintrovské historické látky situované do 16. století *Nezbedný bakalář* (1946)
- Po Vávrově *Rozině Sebranci* se od června 46 distribuoval Steklého historický snímek *Průlom* – sociální drama z hornického prostředí podle romance Jana Morávka.
- V roce 1947 byly premiérovány historické filmy: *Nikola Šuhaj* od Miroslava J. Krňanského a *Portáši* od Václava Kubáska Jiří Slavíček v tomtéž roku natáčí stejnojmennou adaptaci Gogolovy *Podobizny*.
- 1947 první český barevný hraný film *Jan Roháč z Dubé* od Vladimíra Borského, což je adaptace dramatu Aloise Jiráska o závěru husitských válek.
- V převratovém roce se k minulosti vrátil pouze Miroslav Cikán, který podle románu Antala Staška natočil snímek *O ševci Matoušovi* (děj je situován do Podkrkonoší v revolučním roce 1848).

Filmová tvorba 1945-48

- Z hlediska interpretace historie se začínají prosazovat sociálně **kritické tendence**, prozatím bez výrazné ideologické manipulace s historickými fakty. Toto hodnocení ovšem vychází ze srovnání s následující poúnorovou koncepcí. Tato snaha obvykle vyústila v plochou **didaktičnost a nevěrohodnou monumentalitu**.
- tzv. **dvojí přístup k minulosti**:
  - 1/ romanticko-dobrodružná koncepce**, transponování historického materiálu do polohy barvitého, exotického prostředí, spektakulární aranžmá
  - 2/ pokus o hlubší výklad minulosti** – tj. dramata, tragédie, rozsáhlé historické fresky a životopisné snímky.

Filmová tvorba 1945-48

B. V letech 1947 – 1948 první pokusy o **zpracování společensky aktuálních látek**

- Jiří Krejčík natočil drama o osidlování pohraničí po odsunu Němců *Ves v pohraničí* (1948) a psychologické drama *Svědomy* (1948).
- V komediálním žánru se prosazuje Bořivoj Zeman ve filmu *Nevíte o bytě?* (1947) reagující na poválečný nedostatek bytů.
- **návraty k nedávným dramatickým událostem** – *Uloupená hranice* (1947) Jiřího Weisse revokující trauma z mnichovské dohody, *Němá barikáda* (1949) Otakara Vávry adaptující stejnojmenný povídkový soubor Jana Drdy, *Návrat domů* (1948) Martina Friče, psychologické drama o návratu československého důstojníka do osvobozené Prahy; debut divadelního režiséra Alfréda Radoka inspirovaný jeho osobní zkušeností s terezínským ghettem *Daleká cesta* (1949)

Filmová tvorba 1945-48

C. linie těžící z tradice české klasické i moderní literatury

- Jiří Krejčík natočil adaptaci Nerudových Povídek malostranských *Týden v tichém domě* (1947)
- Martin Frič vytvořil se scenáristou Jaroslavem Žákem povídkový film *Čapkovy povídky* (1947)
- románovou utopii Karla Čapka *Krakatit* zadaptoval v roce 1948 Otakar Vávra.
- Karel Steklý podle stejnojmenné prózy Marie Majerové natočil sociální drama *Siréna* (1947) z prostředí hornických rodin na Kladně v době stávkový v roce 1889. Film získal ocenění v Benátkách. (Kamera Jaroslava Tuzara, hudba E.F. Buriana).
- Vávruv film z roku 1947 *Předtucha* podle psychologického románu Marie Pujmanové

Filmová tvorba 1945-48

D. Tvorba, vycházející z **tradice českého filmu do roku 45.**

Žánrovost: veselohra, melodrama, příp. detektivní film ; zábavní potenciál, relat. nízká sociální angažovanost, výtvarná kamera, nízký dramaturgický potenciál:

- sentimentální komedie Vladimíra Slavínského z roku 1946 *Právě začínáme*. Dobový kritický poukaz na žánrová rutina X vysoká divácká návštěvnost; následující rok vznikla po třinácti letech (Frič s Haasem) další adaptace divadelní komedie F.X. Svobody s názvem *Poslední mohykán*, rodinného tyrana zde ztvárnil Jaroslav Marvan; *Dnes neordinuji* z roku 1948
- *Dvaasedmdesátka* Jiřího Slavíčka z roku 1948
- lyrická komedie od Václava Kršky z roku 1945 *Řeka čaruje* natočená podle rozhlasové hry Josefa Tomana – výtvarná kamera Julia Vegricha a Václava Hanuše
- *13. revír* od Martina Friče z r. 1946, klasický detektivní příběh „křížovkářského“ typu s melodramatickými prvky

Filmová tvorba 1945-48

Tematicko-žánrová charakteristika

E. OKUPAČNÍ TEMATIKA

- Reflexe válečných události se týká zhruba **třetiny filmové produkce** z rozmezí let 45-48.
- **Český nacionalismus jako součást nové ideologie** byl formulován Edvardem Benešem; komunisté se mu nejen nebránili, ale dokonce si ho přivlastňovali. Beneš vycházel především z tvrzení o *kolektivní vině* německého národa.
- Morálně byl odsun Němců historickou odplatou - kolektivním trestem. Politicky znamenal dovršení nacionalistických snah 19. století, jak je vyjadřovala zejména generace Palackého a Havlíčkova i někteří politikové generací pozdějších.
- Ideologie demokratů i komunistů byla v tom téměř jednotná.
- Po 2. světové válce došlo v Československu za podpory států proti-hitlerovské koalice k jednomu z nejradikálnějších řešení národnostní otázky v novodobých dějinách.
- Likvidace Němců je vyjádřením politické teorie o věčném nebezpečí Německa, vyplývající z geografické polohy Československa. *Teorie německého nebezpečí* je pokračováním Palackého názorů o věčném potýkání Slovanů a Germánů

Filmová tvorba 1945-48

- Teorie německého nebezpečí byla jednou z nejdynamičtějších složek československé ideologie po roce 1945: tvořila spojnici k nacionalismu a slovanství, k zásadám politického spojení se Sovětským svazem a představovala politický tmel mezi ideologiemi jednotlivých stran.
- Jedinou spásu před budoucím nebezpečím viděl Beneš ve slovanské politice Československa, tj. spojenectvím se Sovětským svazem a aktivní účastí Ruska na evropské politice.
- Ideologie německého nebezpečí a ruské ochrany před ním se stala součástí lidově demokratické ideologie a jako taková vykazovala zřetelnou tendenci konvenovat s komunismem.

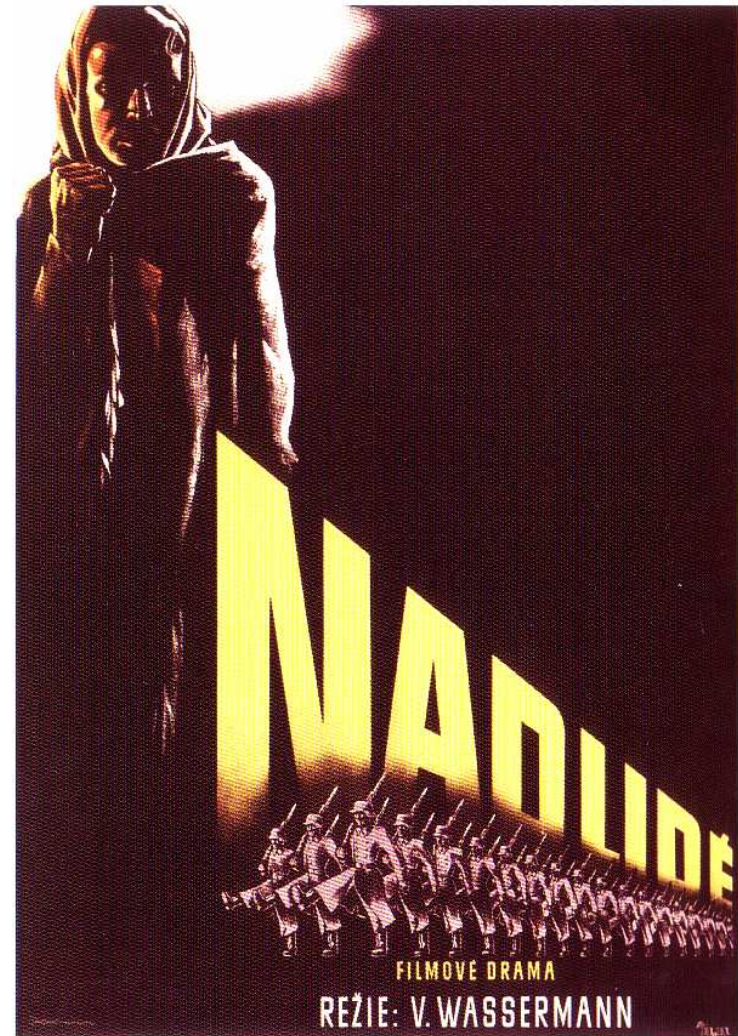
Filmová tvorba 1945-48

- První celovečerní film, který se věnoval období druhé světové války byl dokument Jiřího Weisse *Věrní zůstaneme*; Otakar Vávra o rok později vytvořil stříhový snímek *Cesta k barikádám* (46), kde dokumentuje vývoj celé války na našem území, použil v něm materiál téměř tří desítek filmařů.
- První hrané filmy s tématem druhé světové války začaly být produkovány v poslední třetině roku 1946 – v krátkém rozmezí mělo premiéru **pět** válečných snímků – nejprve byl uveden film *V horách duní* (1946) – Václav Kubásek ve spolupráci s Josefem Machem; od téže režijní dvojice následuje *Velký případ* (1946); *Hrdinové mlčí* (Miroslav Cikán, 1946); *Nadlidé* (Václav Wasserman, 1946); *Muži bez křídel* (František Čáp, 1946); *Nikdo nic neví* (Josef Mach, 1947); *Bílá tma* (František Čáp, 1948); *Návrat domů* (Martin Frič, 1948); *Daleká cesta* (Alfréd Radok, 1949); *Němá barikáda* (Otokar Vávra, 1949); *Poslední výstřel* (Jiří Weiss, 1950)

Filmová tvorba 1945-48

Ve většině snímcích reflekt. válečné události:

- **heroizace a patetizace českého elementu**
- **fenomén kolektivismu, mravní angažovanosti a místy i sociálního kriticizmu**
- **typizace v národnostním klíči - německý versus slovanský živel.**
- **velkofilmy – tj. klíčové okamžiky historického vývoje, masové bojové scény, válečné násilí a akční přehlídky bojové techniky.**

Filmová tvorba 1945-48

F. OSÍDLOVÁNÍ POHRANIČÍ

Dalo by se předpokládat, že tak grandiózní akce bude zajištěna všemi možnými prostředky propagace, na kterých by se i film samozřejmě podílel výraznou měrou.

Vyjma několika sekvencí z filmových týdeníků - např. Osídlovací úřad v Praze předává osídlencům ze Slovenska traktory, týdeníkem byly zachyceny i první transporty odsunovaných Němců 2. února 1946 apod., snad první dokumentární film o osídlování pohraničí vyrobil Krátký film jako propagační snímek pro ministerstvo zemědělství. Práce na něm byly zahájeny 25. října 1945 a nesl pracovní název *Osídlování pohraničí*, který byl před ukončením změněn na titul *Země se vrací* (námět, scénář a režie Rudolf Hlaváček). Film byl dokončen někdy po 2. únoru 1946.

Další dokumentární film byl věnován odsunu Němců, a zvláště pak obrazové obhajobě nutnosti tohoto aktu. Film ještě v roce 1945 začal v Krátkém filmu natáčet režisér Bořivoj Zeman. Nesl příznačný název *Wir wollen heim ins Reich*

Filmová tvorba 1945-48

- Jednání o dokumentárních propagačních filmech o osídlování pohraničí a jejich výrobě bylo značně zdlouhavé, než aby bezprostředně mohlo mít na osídlování vliv. Fond národní obnovy spolu s Osídlovacím úřadem se několikrát obracel v průběhu let 1946 a 1947 na ministerstvu informací se žádostí o výrobu propagačního filmu. Filmový umělecký sbor však neuznal náměty pro propagační film za vhodné. Teprve na intervenci ministerstva vnitra přidělilo ministerstvo informací 31. 12. 1947 300 000 Kč na kreslený propagační film o osídlování pohraničí. Není zjištěno, zda byl tento film realizován. Prvním hraným filmem s námětovou orientací k osídlování pohraničí je film Jiřího Krejčíka *Ves v pohraničí. X Adelheid a Zánik samoty Berhof* od scénáristy Vladimíra Körnera.
- *Na dobré stopě* (1948, Josef Mach); *Nástup* (1952, Otakar Vávra); *Ves v pohraničí* (1948, Jiří Krejčík) – film kritiky shodně označován za první film odrážející současné dění po druhé světové válce